

RASIUŠ MAKSELIS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

TEURGIJOS NOETINĖS PRIELAIDOS NEOPLATONIZMO FILOSOFIJOJE

Noetic Presuppositions of Theurgy
in the Philosophy of Neoplatonism

SUMMARY

The paper analyses selected passages from the texts of the Neoplatonist philosophers Plotinus and Iamblichus to highlight their common strategy of analysing the activity of thinking. Both philosophers reveal features of an intellectual predisposition and certain noetic presuppositions that enable both specifically philosophical reflection and spiritual theurgical practices. In this way, in the Neoplatonist philosophical tradition itself, it is possible to see the common origins of philosophy and theurgy and avoid attempts to oppose them as essentially incompatible. The principle of Neoplatonic ontological universalism, outlined in the 103rd thesis of Proclus' *Elements of Theology*, which states that "everything is in everything but in its own way", explains how the application of common noetic presuppositions fits in with the different evaluations of the position of the human soul in the hierarchy of reality as understood by representatives of early and the mature Neoplatonism.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojamos neoplatonizmo tradicijos atstovų filosofų Plotino ir Jamblichio tekstų ištraukos, siekiant išryškinti jiems būdingą bendrą mąstymo veiklos analizės strategiją. Abu filosofai atskleidžia intelektualinės laikysenos bruožus ir tam tikras noetines prielaidas, įgalinančias savitą filosofinę refleksiją bei dvasines teurgines praktikas. Tokiu būdu pačioje neoplatonizmo filosofijos tradicijoje galima įžvelgti bendras filosofijos ir teurgijos ištakas, leidžiančias išvengti dirbtinio jų supriešinimo. Proklo *Teologijos pradmenų* 103-iojoje tezėje apibrėžiamas neoplatonizmo ontologinio universalizmo principas, kad „viskas yra visame kame, tik savaip“. Tai paaiškina, kaip taikomos bendrosios noetinės prielaidos dera su skirtingais ankstyvojo ir brandžiojo neoplatonizmo vertinimais, kokią poziciją žmogaus siela užima tikrovės hierarchijoje.

RAKTAŽODŽIAI: neoplatonizmas, Iamblichas, Plotinas, teurgija, filosofijos istorija.

KEY WORDS: Neoplatonism, Iamblichus, Plotinus, theurgy, history of philosophy.

TEURGIJA IR „GRYNOJI FILOSOFIJA“

„Teurgija“ vėlyvojoje Antikoje, brandžiojo neoplatonizmo filosofijos kontekste, suprantama kaip tam tikrų simbolių ritualinių veiksmų praktika, stengiantis įsitraukti į dieviškosios tikrovės sklaidos procesus, aktualizuoti santykį su dvasiomis, daimonais ar dievybėmis ir siekti vienybės su dieviškąja tikrove. Graikiškas terminas *θεουργία* susideda iš žodžių „*θεός*“ – „dievas“ ir „*ἔργον*“ – „darbas“, tad gali būti verčiamas kaip „dievų darbas“, arba „dieviškasis darbas“. Nors Antikos bei Viduramžių filosofijos istorikai vis daugiau dėmesio skyrė teurgijai, dar XX a. mokslininkų požiūris į šį vėlyvosios Antikos dvasinės kultūros reiškinį kartais radikaliai skirdavosi, priklausomai nuo išankstinės tyrėjų sampratos, kas yra „tikroji, arba grynoji, filosofija“. Pavyzdžiui, E. R. Doddsas atvirai skeptiškai šaiposi iš teurgijos ir viso to, kas jam atrodo susiję su įvairia „ritualistine“ praktika¹. Tačiau XX a. publikuotas A. J. Festugière'o parengtas 4 tomų kritinis *Corpus Hermeticum* leidimas (1945–1954), taip pat 1978 m. pasirodė H. Lewy parengtas *Chaldėjų orakulų* fragmentų rinkinys bei jo analizė (Lewy Hans 1978). Šie tekstai paskatino akademinę bendruomenę rimtai gilintis į vadinamąjį platonizmo požemį bei su juo susijusius dvasinės kultūros istorijos reiškinis. XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje pasigirsta vis daugiau balsų, skatinančių atsisakyti dirbtinio filosofijos ir teurgijos supriešinimo. Ypač stipriai pastūmėjo šia linkme padidėjęs dėmesys vėlyvojo, arba brandžiojo, neoplatonizmo kūrėjams: filosofams Jamblichui, Syrianui, Proklui bei Damaskijui. Vienas iš svaresnių mė-

ginimų moksliškai ir kultūriškai „reabilituoti“ teurgiją, parodant, kad ji neatsiejama nuo filosofinės refleksijos, – lietuvių tyrėjo Algio Uždavinio knyga „Filosofija ir teurgija“, 2010 m. anglų kalba išleista Jungtinėse Amerikos Valstijose, 2016 m. Ž. Svirario išversta į lietuvių kalbą.

Akivaizdu, kad teurgijos gražinimas į filosofijos istorijos tyrinėjimų lauką nepriklauso vien nuo to, ar traktuojame patį tyrimų objektą kaip adekvatų tyrinėjimui. Jis taip pat atspindi ir lemia reikšmingus metodologinius pokyčius. Nagrinėdami teurgiją, filosofijos istorikai turi rasti metodologines prieigas ir tinkamus instrumentus, kurie padėtų apčiuopti ir konceptualiai analizuoti teurgiją bei su ja susijusios dvasinės praktikos reiškinis. Bendrasis šių metodologinių pokyčių vektorius yra mėginimas išplėsti akiratį, atsisakant puristinio „grynosios filosofijos“ kriterijaus. Jis ilgą laiką grindė santykiškai dirbtinę sieną, atribojančią neoplatonizmo tradicijos pradininku laikomo Plotino koncepcijas, atitinkančias Platono bei Aristotelio klasiškosios graikų filosofijos kultūros „kokybės standartą“, nuo racionalaus filosofavimo nesuabsoliutinančių senovės graikų, Egipto, rytų kultūrų tradicijų bei įvairiomis ritualinėmis praktikomis persmelktų vėlyvojo neoplatonizmo tekstų. Atsisakius šios atskirties kriterijaus, tyrėjams tenka dirbti su įvairiais reiškiniais, priklausančiais ne tik abstrakčių filosofinių koncepcijų istorijai, bet ir itin plačiam istorinių, kultūrinių, dvasinių, religinių bei socialinių sąsajų tinklui. Tyrėjai sprendžia iškilusias dilemas, pasitelkdami įvairias metodologines strate-

gijas. Pavyzdžiui, Algis Uždavinys, remdamasis savo Proklo filosofijos tyrinėjimais (Uždavinys Algis 2002), plėtoja universalaus simbolinės filosofijos konteksto idėją, leidžiančią jam bendru filosofijos istoriko žvilgsniu aprėpti kultūriškai susijusius, tačiau savaime dažnai heterogeniškus istorinius reiškinius: mitologinius bei teologinius senovės Egipto įvaizdžius, senovės graikų filosofijos koncepcijas ir misterijų kultus, Artimųjų Rytų, islamo sufijų misticizmą ir pan. Postuluodamas bendrą simbolinę kultūrinę šių reiškinių erdvę, Uždavinys gali juos traktuoti kaip bendrosios metafizinės tradicijos liudijimus.

Ne paslaptis, kad tarp teurgijos tyrėjų vis labiau plinta įvairios dvasinės praktikos. Ši veikla, neturinti nieko bendro su kadaise E. R. Dodds'o pašieptais ezoteriniais spiritualizmo seansais, realizuoja tam tikrą teurgijai esminę sąsają, jungiančią filosofinę refleksiją su simbolinę prasmę turinčiais praktiniais veiksmais².

Istorinė ir praktinė šios filosofijos simbolinio lauko išplėtimo strategijos taip pat transformuoja ir paties filosofijos istoriko subjektyvumą. Praktikuodamas teurgiją, jis nebegali atlikti teurgijos tyrimo vien iš saugaus teorinio nuotolio, pasitelkęs abstrahuotą, nuasmenintą tyrimo metodą. Taip pat paneigia „grynosios filosofijos“ tradicijos mitą, kad egzistuoja metaistorinė ir metakultūrinė erdvė, kurioje tiesiogiai tarpusavyje ginčijasi filosofijos pasaulio korifėjai Platonas, Aristotelis, Descartesas, Kantas ir Hegelis.

Nekritikuojant ir neginant įvardytų metodologinių strategijų, verta kelti klausimą apie galimybę pasitelkti kitas metodologijas, tiriant teurgiją. Į filosofijos ir

teurgijos sąryšio klausimą galima pažvelgti ir iš kitų sričių perspektyvų: mitologijos, religijos, teologijos, psichologijos, sociologijos. Šiame straipsnyje pamėginame paanalizuoti Jamblich'o teksto ištrauką apie reikalavimus, keliamus teurgiškai jautriam mąstymui, atsižvelgdami į tam tikras filosofo nubrėžtas intelektualinės laikysenos gaires – ši laikysena, pasak Jamblich'o, nepakeičia racionalios diskusijos apie dievus, bet tampa jos prasmingumo sąlyga. Paaiškės, jog šios gairės yra tiesiogiai susijusios su kai kuriais neoplatonizmo noetikos principais, visų pirma apibrėžtais Plotino filosofijoje. Plotino ir Jamblich'o išvalgų apie mąstymą (*νοῦς*) sugretinimas, išryškinant neoplatoniškąsias noetines teurgijos prielaidas, padės išvengti automatinio teurgijos išstūmimo iš filosofinio diskurso, neleis jos ištirpinti bendrame simboliniame kultūrinės tradicijos sraute, kita vertus, padės išsilaikyti teorinio svarstymo lauke, jo „nesulaužyti“, bandant ekstraracionalias simbolines teurgines praktikas.

Iš pradžių aptarsime Jamblich'o tekstą. Jame aptinkame tam tikrų „religinio mąstymo“ bruožų, kuriuos galima būtų pavadinti noetine religinės laikysenos prielaida. Šiuos bruožus palyginsime su tradiciškai „intelektualiajam misticizmui“ priskiriamu Plotino svarstymais apie hipernoetinę mąstymo galią. Sugretinus filosofinius tekstus, bus lengviau pateikti išvalgų apie galimą niuansuotesnę prieigą prie jų. Šituose tekstuose išryškinami intelektualinės veiklos bei su ja susiję dvasinės patirties bruožai, nepriešinant jų nei abstrakcijomis operuojančiam filosofiniam diskursui, nei pasirengimui vykdyti simbolinę ritualinę teurginę praktiką.

JAMBlichas: KAIP DERAMAI MĄSTYTI APIE DIEVUS

Porfyrijas savo *Laiške pranašui Anebo* pateikė tariamam Egipto žyniui klausimų apie daimonų, herojų ir dievų skirtumus bei jų garbinimą. Jamblichas (savo ruožtu prisidengęs vyriausiojo žynio Abammono slapyvardžiu) atsakymą pradeda nuo metodologinės pastabos apie patį Porfyrijus klausimo kėlimo būdą:

Visų pirma, sakai, kad „prileidi“ dievų buvimą. Tačiau taip kalbėti neteisinga. Mat prigimtinis žinojimas apie dievus koegzistuoja su pačia mūsų esme, jis pranaoksta bet kokią sprendimą ir pasirinkimą, yra anksčiau už bet kokią žodį ar įrodymą. Nuo pat pradžių jis yra suvienytas su savąja priežastimi ir koegzistuoja su tuo, kad siela esmiškai siekia gėrio. Tiesą sakant, net nėra žinoma, koks sąlytis su dievybe. Mat jis (žinojimas) t. t. prasme atskiria kitybę [nuo to, kas žinoma]. O prieš kitą, kaip kitą, pažįstantį [pažinimą] yra savaiminė, vieninga samplaika su dievais, nuo kurių ji priklauso. Tad nedera mums prileisti ją [esant], tarsi galėtume tai daryti arba to nedaryti. Neturime teisės teigti ją [esant] dviprasmiškai (juk ji yra amžinai vieninga energijos atžvilgiu), taip pat negalime [elgtis taip], tarsi turėtume galios laikyti ją vertą tyrinėjimo, pripažinti ją arba paneigti. Verčiau [reikia sakyti, kad] mes esame joje sutelkti, jos pripildyti ir būtent dievų žinojime turime patį buvimą tuo, kas esame.³ (Jamblique 1966: 1.3.1–19)

Porfyrijas pradeda kritiškus savo klausimus nuo prielaidos, kad dievai egzistuoja („pirmiausia, sakai, kad prileidi dievų buvimą“ – *φήεις τοίνυν πρώτον δίδοναι εἶναι θεούεις*), – pažodžiui verčiant, „leidžia, duoda, suteikia dievams buvimo sankciją“. Tėra išlikę Porfyrijaus laiško (kaip ir Jamblichos atsakymo) frag-

mentai, iš kurių sunku sudėlioti rišlią argumentų seka, suvokti nuoseklesnę klausinėjimo strategiją. Vis dėlto atrodo, kad Porfyrijas šiuo teiginiu parengia svarstymo erdvę detalesniems klausimams apie transcendentinių būtybių (dievų, herojų, daimonų) skirtumus, jų hierarchiją, veikimo bei raiškos būdus ir šios raiškos sąryšius su atskiromis fizinės tikrovės, patiriamos jutimais, sritimis (kodėl egzistuoja vandens, oro ir dangaus dievybės, dėl ko fizinės tikrovės sritys, t. y. erdvė ir kūnai, regimai padalija dieviškosios tikrovės veikimą?). Nors Porfyrijo klausimuose girdimi tradiciniai Ksenofano ir Prodiko teologinio skepticizmo atbalsiai, akivaizdu, kad, „suteikdamas“ dievams galimybę būti, jis viso labo tik paaikškina ontologinį savo klausimo kontekstą: „sutinku, kad būtybės, apie kurias kalbame, yra *egzistuojančios* būtybės“. Žvelgiant iš šio postulato perspektyvos, Porfyrijo iškelti klausimai apie šių būtybių egzistencijos, veikimo ir raiškos aspektus nuo šiol nebėra vien hipotetiniai logikos turiniai – Porfyrijas yra pasirengęs kalbėtis apie jų faktinio buvimo ir raiškos fiziniame (patiriamame jutimais) bei idėjų (suvokiamame mąstymu) pasaulyje implikacijas.

Nesunku būtų įsivaizduoti Porfyriją pradedant nuo diametraliai priešingos prielaidos: „tarkime, kad dievų nėra“. Tikėtina, kad, sekdamas savo mokytojų Platono ir Plotino idėjomis bei tekstais, Porfyrijas, baigdamas svarstyti šią galimybę, prieitų išvadą, kad dievai – arba bent jau dieviškoji tikrovė – būtinai egzistuoja, tad, užuot kvestionavęs religines ir teurgines praktikas, jis būtų pri-

verstas pateikti dievų buvimo (arba tikėjimo, jog reikia, kad jie būtų) įrodymus. Reikia turėti galvoje tai, kad Porfyrijas nevengė išpuolių prieš vėlyvosios Antikos laikais gyvavusius tikėjimus – be šios tradicinių senovės pasaulio tikėjimų kritikos, žinomas jo traktatas *Prieš krikščionis* (Porphyrius 1916, 2016). Porfyrijo mokytojo Plotino mokykloje buvo skiriama nemažai dėmesio gnostikų filosofinių idėjų, neretai susijusių su įvairiomis religinėms ar kvazireliginėms praktikomis, kritikai. Pats Porfyrijas, dar prieš įsitraukdamas į Plotino mokyklą Romoje, buvo susipažinęs, pavyzdžiui, su neoplatonizmo šventraščio statusą pelniusiais *Chaldėjų orakulais* – tikėtina, kad jis juos komentavo ar bent jau reflektavo beveik neišlikusiame savo traktate *Apie orakulų filosofiją*, cituotame Euzebijaus (Porphyrius 1856; O'Meara John 1969: 103–139).

Cituotas tekstas, regis, pagrindžia, kodėl tradiciškai taip traktuojamas Jamblichio vaidmuo neoplatonizmo tradicijoje: šis mąstytojas pabrėžė žmogiškosios būties ribotumą („siela nužengia visiškai“), taip pat akcentavo žmogaus mąstymo galimybių pažinti dieviškąją tikrovę ribas ir priešino racionaliam pažinimui teurginį veikimą, apimantį ritualinius veiksmus pasitelkiant augalus, akmenis ir pan. Jamblichas istoriškai žymi neoplatonizmo transformaciją iš plotiniškojo optimistinio intelektualaus misticizmo į brandaus neoplatonizmo fazę, kurioje sureikšminama apeiginė, vadinamoji teurginė veikla, glaudžiau susijusi su tradicinėmis religinėmis praktikomis. Patiriamos žmogaus sielos ontologinio statuso ribos, suvokiama, kad jis negali tiesiogiai „susivienyti“ su die-

vais, peržengdamas šias ribas. Tai verčia pasitelkti teurgines praktikas, rituališkai aktualizuojant simbolinius ryšius tarp skirtingiems būties hierarchijos lygmenims priklausančių būtybių, išryškinant jų, kaip tarpininkų tarp žmogaus sielos ir dievų, vaidmenį. Itin glaustame Proklo neišlikusio veikalo *Komentarai Chaldėjų orakulams* fragmente, žinomame pavadinimu *Apie helėnų sakralinį meną*, gana aiškiai apibūdinamas teurginių apeigų pobūdis ir tikslas.

Pasak Proklo, visa tikrovė, būdama susaistyta simpatijos ryšiais, dalyvauja vieningoje savo transcendentinių ištakų garbinimo liturgijoje, skirtingoms tikrovės sritims pasirenkant jų rūšį ir dalyvavimo būdą, atitinkantį padėtį tikrovės hierarchijoje: „Visi dalykai meldžiasi pagal jiems būdingą tvarką ir šlovina visų serijų vadovus arba mąstymu, arba racionaliu samprotavimu, arba fiziškai, arba jusliškai“ (Algis Uždavinys 2016: 276–278). Žmogaus sielos pozicija ontologinėje tikrovės hierarchijoje ją apriboja taip pat, kaip ir saulėgražos ar mėnulio akmenis vieta šalia kitų būtybių, tik augalai bei akmenys meldžiasi ir garbina „fiziškai“, o žmogui deramas maldos ir garbinimo būdas siejamas su jam būdingu mąstymu. Vis dėlto žmogaus mąstymas taip pat yra išpraustas į jo sielos ontologines ribas, tad, remiantis vien juo, kitaip, nei manė Plotinas, negalima tiesiogiai pažinti dieviškosios tikrovės. Būtent todėl, Jamblichio ir Proklo manymu, tinkamai atliekami ritualiniai veiksmai, naudojant atitinkamus simbolinę reikšmę turinčius objektus, dėl visa saistančios simpatijos gali suteikti teurgui prieigą prie dieviškosios tikrovės, pranokstančią pažintines jo mąstymo galimybes.

Vis dėlto, nors brandusis neoplatonizmas aiškiai skeptiškai reagavo į Plotino mistinį optimizmą, Jamblichio atkirtį Porfyrijui galima suprasti ne kaip griežtos opozicijos intelektualinam misticizmui apraišką, o kaip kritišką tos pačios intelektualinės neoplatonizmo tradicijos tąsą. Toliau pateikiamas Plotino tekstas, kuris

tradiciškai turėtų skambėti kaip Jamblichio išvalgų antitezė, ginant „intelektualų misticizmą“, tačiau skaitydami šiuos tekstus greta pastebime bendrą jų analizės strategiją, apimančią ne tik savitą mąstymo turinį, bet ir tam tikrą būtiną intelektualinę laikyseną bei su ja susijusią mąstymo patirties refleksiją.

PLOTINAS APIE „GIRTĄ MĄSTYMĄ“

Mąstymas turi vieną galią mąstyti, dėl kurios jis žiūri į dalykus, esančius jame, ir kitą galią, dėl kurios jis [žvelgia] į tai, kas yra anapus jo, tai tarsi kokia išvalga ir pagava, kurią patyręs jis iš pradžių tik regėjo, vėliau regėdamas įgavo mąstymą ir pajuto vienį. Pirmoji galia yra blaivaus mąstymo žiūra, o ši [antroji] – mylinčio mąstymo, kai jis tapo neprotingas ir „apsvaigęs nuo nektaro“, tada pamilo ir „iš-tirpo“ pilnatvės palaimoje. Jam patirti tokį svaigulį yra geriau, negu būti solidžiai blaiviam. O tas mąstymas vieną kartą regi vienus dalykus, o kitą kartą – kitus, argi ne taip? Ne, tačiau svarstymas aiškindamas sukuria tai, kas atsiranda, o tas mąstymas, priešingai, mąsto visada ir kartu nemąsto, bet kitu būdu į jį žvelgia.⁴

Paprastai šis gerai žinomas tekstas suprantamas kaip opozicija tarp mąstymo atliekamos jame pačiame glūdinčių idėjų kontempliacijos („blaivus“ mąstymas) ir jį pranokstančio mistinio „pirmykščio mąstymo“ („girtas“ mąstymas), kuris nustelbia idėjas ir patiria sąlytį su paties mąstymo šaltiniu – Vieniu. Tačiau galima „apversti“ šį tekstą ir suprasti jį kaip mąstymo hipostazės funkcinės vienybės liudijimą. Tokiu atveju meilė, girtumo pilnatvė pasirodo ne kaip blaivios intelektualinės kontempliacijos alternatyva, o kaip jos galimybės sąlyga.

Jeigu esminės noetinės prielaidos prasme Plotino „girtą“ mąstymą galima palyginti su Jamblichio „samplaika su dievais“, tuomet turėtume šiek tiek kitaip traktuoti ir pačią teurgijos sąvoką, tradiciškai siejamą su Jamblichio opozicija Plotino intelektualiam misticizmui. Jeigu teurgiją suprantame specializuotai, kaip neoplatoniko filosofo „dieviškąją veiklą“ – papildančią ir išbaigiančią teorinius svarstymus apeiginę praktiką, paverčiančią filosofą senovės dievų kulto tarnu, pranašu ar magu, tuomet filosofija ir teurgija pasirodo kaip esmiškai skirtingos veiklos, turinčios skirtingus veikimo metodus ir priemones, reikalaujančios skirtingų gebėjimų bei prieigų. Tačiau jeigu teurgiją suprantame kaip „dievų darbą“ – universalią būties raišką, kurioje dieviškasis veikimas, dieviškoji kūryba tampa universalaus tikrovės buvimo ir pažinimo galimybių sąlygų garantu, tuomet filosofija neoponuoja teurgijai – ji yra jos dalis. Tokioje teurgijoje filosofas yra pakviestas dalyvauti ne kaip magas, kuris gali laisvalaikiu manipuliuoti dvasiomis, siekdamas vieno ar kitokių tikslų, o kaip universalaus būties raiškos proceso dalyvis, gebantis nuo racionalių diskusijų ir intelektualinių

įžvalgų pereiti prie hiperintelektinio sąlyčio ar samplaikos su dieviškąja tikrove patirties. Taip universaliai suvokiama teurgija nėra redukuojama į kokią nors specializuotą veiklą, tarnaujančią kokiam nors išoriniam tikslui (kaip, pvz., magija).

Be abejo, išryškinta Plotino noetikos

ir Jamblichio teurgijos paralelė nepaneigia anksčiau minėtų šių esminių filosofų teorijų skirtumų. Vis dėlto ji leidžia mums naujai pažvelgti į teurgijos sampratą ir pervertinti jos santykį su filosofija, atsisakant dirbtinio bei neproduktyvaus jų supriešinimo.

IŠVADOS

Šis glaustas cituotų Jamblichio ir Plotino tekstų aptarimas leidžia šiek tiek kitaip pažvelgti į XX a. pradžioje mokslininkų atliktą teurgijos ir „grynosios filosofijos“ supriešinimą. Naujaisiais laikais žmogaus mąstymo prigimtį reflektavusių filosofų Descarteso, Kanto ir Hegelio koncepcijos padarė įtaką, kuriant šiuolaikinį žmogaus pasaulėvaizdį ir šiuolaikiškai suvokiant žmogaus santykį su jo aplinka, todėl mums darosi sunku suderinti regimai prieštaraujantis brandžiojo neoplatonizmo nuostatas: viena vertus, žmogaus mąstymui priskiriama hipernoetinė galia peržengti racionaliosios refleksijos ribas, paliesiti „būti samplaikoje“ su dieviškąja tikrove, kita vertus, žmogus išlieka tam tikroje sielai būdingoje tikrovės ontologinės hierarchijos pozicijoje tarp gyvūnų ir daimonų, niekaip nesugebėdamas išsilaivinti iš šios nulemtos pozicijos. Proklo *Teologijos pradmenų* 103-iojoje tezėje apibrėžiamas neoplatonizmo ontologinio universalizmo principas, kad „viskas yra

visame kame, tik savaip“. Jis paaiškina, kaip galima suderinti šias dvi nuostatas. Žmogui tikrovės sąraangoje užimant vidurinę kosmoso sritį, būdingas plačiausias raiškos būdų ir pažinimo prieigų spektras: jis tikrovėje dalyvauja ir fiziškai, ir psichiškai, ir racionaliai, ir hiperracionaliai. Dėl šio savitumo žmogus, net ir likdamas ontologiškai apribotas, gali pasitelkti visą kosminės teurgijos arsenalą, kuriam priklauso ir mąstymo galios, ir simpatiniai simboliniai ryšiai su būtybėmis, priklausančiomis kitiems tikrovės hierarchijos lygmenims. Šiuolaikiniam žmogui paradoksaliai atrodo, kad Jamblichio opozicija Porfyrijaus ir Plotino mistiniam optimizmui pati savaime yra ne mažiau „optimistinė“. Pasak Jamblichio, dieviškosios tikrovės siekiantis žmogus turi aktualizuoti tas pačias jam būdingas noetines ir hipernoetines galias, tačiau greta jų, jis turi pasitelkti ir kitus dalyvavimo „dievų darbe“ būdus, kuriais simboliškai įveikia izoliaciją žmogui skirtame tikrovės hierarchijos lygmenyje.

Literatūra

Brandy Williams. 2019. *For the Love of the Gods. The History and Modern Practice of Theurgy*. Woodbury, Minnesota: Llewellyn Publications.

Nox A. D., Festugière A. J. (eds.). 1945–1954. *Corpus Hermeticum*, vol. I–IV. Paris: Société d'édition Les Belles Lettres.

- Jamblique. 1966. *Les mystères d'Égypte*. Ed. des Places, É. Paris: Les Belles Lettres.
- Lewy Hans. 1978. *Chaldean Oracles and Theurgy: Mystic Magic and Platonism in the Later Roman Empire*. Paris: Institut des Études Augustiniennes.
- O'Meara John. 1969. *Porphyry's philosophy from oracles in Eusebius's Praeparatio Evangelica and Augustine's Dialogues of Cassiciacum*, *Recherches augustiniennes*, vol. VI.
- Henry P., Schwyzer, H.–R. (eds.). 1951, 1959, 1973. *Plotini opera*, 3 vols. Leiden: Brill.
- Porphyrios. 2016. *Contra Christianos: Neue Sammlung der Fragmente, Testimonien und Dubia mit Einleitung, Übersetzung und Anmerkungen*. Matthias Becker, Texte und Kommentare 52, Walter de Gruyter.
- Porphyrius. 1856, repr. 1962. *De philosophia ex oraculis Wolff, G. (ed.)*. *Porphyrii de philosophia ex oraculis haurienda*. Berlin: Springer.
- Porphyrius. 1916. *Contra Christianos (fragmenta)*, von Harnack A. *Porphyrius. Gegen die Christen*. Berlin: Reimer.
- Proclus. 1963. *The Elements of Theology*. Oxford University Press.
- Uždavinys Algis. 2002. *Versmių labirintai: Proklo hermeneutinė filosofija ir mistagogija*. Vilnius: Eugrimas.
- Uždavinys Algis. 2010. *Philosophy and Theurgy in Late Antiquity*. Angelico Press, Sophia Perennis.
- Uždavinys Algis. 2016. *Filosofija ir teurgija vėlyvojoje antikoje*. Į lietuvių kalbą vertė Ž. Svirigis. Vilnius: Sophia.

Nuorodos

- ¹ *No less important is the new religious outlook, which discovered the key salvation not in Plotinian theoria but in theourgia, a form of ritualistic magic whose theoretical text-book was the Chaldean Oracles, and whose procedure has its nearest parallels in Graeco-Egyptian magical papyri* (Proclus 1963: XX).
- ² Istorinė ir praktinė prieigos derinamos, pvz., šioje knygoje: Brandy Williams. 2016. *For the Love of the Gods. The History and Modern Practice of Theurgy*, Woodbury, Minnesota: Llewellyn Publications.
- ³ Φῆς τοίνυν πρῶτον διδόναι εἶναι θεοῦς· τὸ δ' ἔστιν οὐκ ὀρθὸν οὕτως λεγόμενον. Συννάρχει γὰρ ἡμῶν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ ἢ περὶ θεῶν ἔμφυτος γνῶσις, κρίσεώς τε πάσης ἐστὶ κρείττων καὶ προαιρέσεως, λόγον τε καὶ ἀποδειξεως προὔπαρχει συνήνωται τε ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὴν οἰκείαν αἰτίαν, καὶ τῇ πρὸς τὰγαθὸν οὐσιώδει τῆς ψυχῆς ἐφέσει συννέστηκεν. Εἰ δὲ δεῖ τὰληθῆς εἰπεῖν, οὐδὲ γνῶσις ἐστὶν ἢ πρὸς τὸ θεῖον συναφή. Διείργεται γὰρ αὐτὴ πῶς ἑτερότητι. Πρὸ δὲ τῆς ὡς ἑτέρας ἕτερον γιγνωσκούσης αὐτοφύης ἐστὶν... ἢ τῶν θεῶν ἐξηρητημένη μονοειδῆς συμπλοκή. Οὐκ ἄρα συγχωρεῖν χρὴ ὡς δυνα-

μένους αὐτὴν καὶ διδόναι καὶ μὴ διδόναι, οὐδ' ὡς ἀμφίβολον τίθεσθαι (ἔστηκε γὰρ αἰεὶ κατ' ἐνέργειαν ἐνοειδῶς), οὐδ' ὡς κυρίους ὄντας τοῦ κρίνειν τε καὶ ἀποκρίνειν οὕτως αὐτὴν δοκιμάζειν ἄξιον περιεχόμεθα γὰρ ἐν αὐτῇ μᾶλλον ἡμεῖς καὶ πληρούμεθα ὑπ' αὐτῆς, καὶ αὐτὸ ὅπερ ἐσμὲν ἐν τῷ τοῦς θεοῦς εἰδέναι ἔχομεν (Jamblique 1966. *De Mysteriis Aegyptiorum*, 1.3.1–19).

- ⁴ Καὶ τὸν νοῦν τοίνυν τὴν μὲν ἔχειν δύναμιν εἰς τὸ νοεῖν, ἢ τὰ ἐν αὐτῷ βλέπει, τὴν δὲ, ἢ τὰ ἐπέκεινα αὐτοῦ ἐπιβολῇ τινι καὶ παραδοχῇ, καθ' ἣν καὶ πρότερον ἑώρα μόνον καὶ ὄραν ὕστερον καὶ νοῦν ἔσχε καὶ ἔν ἐστι. Καὶ ἐστὶν ἐκείνη μὲν ἢ θέα νοῦ ἔμφρονος, αὐτὴ δὲ νοῦς ἐρῶν, ὅταν ἄφρων γένηται <μεθυσοῦς τοῦ νέκταρος>· τότε ἐρῶν γίνεται ἀπλωθεὶς εἰς εὐπάθειαν τῷ κόρῳ· καὶ ἐστὶν αὐτῷ μεθῆναι βέλτιον ἢ σεμνοτέρω εἶναι τοιαύτης μέθης. Παρὰ μέρος δὲ ὁ νοῦς ἐκεῖνος ἄλλα, τὰ δὲ ἄλλοτε ἄλλα ὄρα; Ἡ οὐ· ὁ δὲ λόγος διδάσκων γινόμενα ποιεῖ, τὸ δὲ ἔχει τὸ νοεῖν αἰεὶ, ἔχει δὲ καὶ τὸ μὴ νοεῖν, ἀλλὰ ἄλλως ἐκεῖνον βλέπειν (Plotini 1951: VI.7 [38], 35, 23–31).